

будь-якого розтлумачення. Так, зокрема, у пункті 8 передвиборної програми партії Л. Супрун «Український регіональний актив» записано: «Посилену увагу приділити підтримці й розвитку національної духовності та культури». Проте під національною духовністю і культурою розуміються лише заклади культури, творчі об'єднання, окремі митці, національна культурно-мистецька продукція. У контексті цього й останній підпункт програми: «Сприяти створенню механізму забезпечення активного протистояння тотальній комерціалізації духовної сфери».

Щодо такого важливого питання нашого сьогодення (та й не тільки нашого) як державно-конфесійні відносини та пріоритети державної політики щодо церкви, від яких напряму залежать міжконфесійні відносини, то тут партії не були багатослівними. СПУ процитувала Конституцію України, а саме: «Церква відокремлена від держави, школа – від церкви». Проте, як вище зазначалося, партія вбачає можливість не контролювати церкву, а співпрацювати з нею у певних сферах. Це є свідченням того, що філософія відносин держави і церкви змінюється і що є шанс у недалекому майбутньому підняти державно-церковні відносини на новий рівень.

Питання внутрішньоправославних проблем було виокремлене з-поміж інших, але лише двома партіями: НУ-СО («Гарантуємо... шанобливе ставлення до прагнення мільйонів громадян щодо утвердження єдиної помісної православної церкви») та Комуністичною партією («Не допустимо знищення канонічного православ'я»). Той факт, що більшість партій не звернулися до цієї проблеми, може свідчити лише про те, що сьогоdnішня ситуація у православ'ї є дуже складною та напруженою і у найближчій перспективі якогось виходу з неї партії (блоки) не бачать. А може і взагалі вони не віднаходять проблему в церковному поділі православ'я України і вважають його функціонування як поліцерковного явища нормальним станом. Бо ж не тільки православ'я в Україні поділене на декілька, навіть ворогуючих між собою, спільнот і не може існувати якесь церковнооб'єднане православ'я при нашій поліетнічності і відмінності історичної традиції різних регіонів.

Цікавим видається положення передвиборчої програми партії Народної довіри: «За збереження культурного, релігійного, національного спадку українського народу». Під «релігійним спадком» очевидно слід розуміти сьогоdnішній стан міжконфесійних та державно-конфесійних відносин. Проте далеко не кожна релігійна громада визнає сьогоdnішній стан речей як задовільний. На часі є не тільки зміна деяких положень нашого законодавства, а й належне виконання та дотримання його «на місцях», у кожному конкретному випадку.

Загалом, релігійне питання, не кажучи вже про один з його сегментів – міжконфесійні відносини, не відіграло вагомої ролі у цих позачергових виборах. На жаль, більшість партій навіть не висловили своє бачення пов'язаних з релігією питань. А з тих, хто все-таки виокремив з-поміж інших своє ставлення до релігійних проблем, лише одиниці окремо зупинилися на висвітленні свого бачення вирішення міжконфесійних конфліктів, сприяння міжконфесійному порозумінню та гармонізації міжконфесійних відносин.

Х. МАНЖАЛІЙ ■

ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ: НЕОХРИСТІЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

У сучасній науці поняття «конфлікт» все частіше вживається в інтерпретації С. Гантингтона, який вважав, що «в світі, що народжується, основним джерелом конфліктів буде вже не ідеологія і не економіка. Найважливіші межі, що розділяють людство, і переважаючі джерела конфліктів визначатимуться культурою... Зіткнення цивілізацій стане домінуючим чинником світової політики. Лінії розлому між цивілізаціями – це і є лінії майбутніх фронтів»¹.

Україна завжди знаходилась на перехресті двох культур та релігій – Сходу і Заходу, що було зумовлено самою географією країни. В ній співіснували представники ісламу і християнства, православ'я і католицизму. Тому, доречним є питання, наскільки Україна

■ Христина Манжалій, аспірантка Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

¹ Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. – 1994. – № 1. – <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/41216>

знаходиться у «зоні ризику». Це питання слід розглянути, зважаючи на декілька аспектів, зокрема географічний, історичний та культурно-психологічний. Важливо визначити головні чинники виникнення конфліктів в Україні і з'ясувати, чи є вони каменем спотикання на шляху до глобалізації.

Проблема релігійних конфліктів набула особливої актуальності після усвідомленням людством зростаючої небезпеки та масштабів релігійних конфліктів, які в сучасну епоху глобалізації можуть набувати «цивілізаційного резонансу».

Світова наукова спільнота висловлює занепокоєння через проблеми, які виникають на основі релігії. Дослідники роблять найжахливіші припущення щодо причин різних релігійно зумовлених жорстких вчинків, зокрема таких як тероризм. Так, Ендрю Сулліван у газеті «The New Republic» доводить, що монотеїзм «піддає себе терористичним спокусам». Не лишається осторонь цієї проблеми й колишній журналіст з «New York Times» Ентоні Л'юїс, який називає релігійну віру «ворогом порядності та людяності». Вони припускають, що «є щось у вірі в Бога, що природньо викликає нетолерантність та жорстокість»².

Звинувачення у роздмухуванні релігійних конфліктів найчастіше стосуються найчисленніших, а відтак й найвпливовіших релігій та їх протистояння. Зокрема, в Україні одним з головних чинників утворення релігійних конфліктів став початок релігійного відродження, періоду 90-х років минулого століття, який ознаменувався боротьбою за владу деяких Церков. Найбільшу кількість зіткнень між парафіями та конгрегаціями різних Церков було зафіксовано саме у 1991-92 роках. Головним питанням, яке спричинило велику кількість зіткнень, став поділ церковного майна.

На зібранні, присвяченому міжрелігійному та міжконфесійному діалогу, з метою запобігання насиллю та покращення спільної безпеки, український релігієзнавець А. Юраш зазначив, що «з часів політичної лібералізації та державної незалежності ці наново відтворені релігійні організації занурилися у період прямих та непрямих конфліктів один між одним та між існуючими на той час Церквами та релігійними організаціями»³. Й донині існує певний рівень ворожості між деякими Церквами, головним чином на ідеологічному рівні. Відносини між різними православними юрисдикціями – найкраще свідчення існуючої ситуації.

Слід особливо підкреслити, що найголовнішими причинами конфронтації між Церквами є розбіжності не на конфесійному рівні, а на рівні ідеологічних та ідентифікаційних пріоритетів. Як приклад, на сьогодні є набагато більше узгоджених питань між УТКЦ і УПЦ КП, ніж між останньою та УПЦ МП. Є багато свідчень, які засвідчують існування двох основних протилежних таборів між впливовими українськими Церквами, які зводяться до боротьби києво-центричної та москово-центричної ідеологій.

Таким чином, міжцерковний конфлікт в Україні має не лише суто релігійний характер, а проявляється і на політичному, ідеологічному й економічному рівнях.

Реакцією на подібні релігійні конфлікти стало утворення нових релігійних рухів, що підтверджує український релігієзнавець О. Саган, який зазначає, що «православ'я найбільше втратило своїх адептів саме у ХХ ст. – столітті найбільших міжправославних непорозумінь, які підривали у віруючих довіру до православних Церков і спонукали їх до переходу в інші конфесії»⁴.

Такий внутрішній розлад, присутній у деяких панівних церквах, призводить до появи сучасних релігійних неохристиянських рухів, які, завдяки своїй нетрадиційності, простоті культу, забуттю життєвих негараздів стають привабливими, особливо для молоді. Такі організації вже у самій назві («Церква єднання», «Сім'я любові», «Нове життя» та ін.) несуть емоційне забарвлення, яке є протилежним конфлікту і протистоянню й зорієнтовані на об'єднання релігійних громад, подолання конфронтації та ворожнечі.

Створення численних новітніх релігійних організацій розвинуло в Україні таку ознаку релігійного життя як поліконфесійність, яка, на думку деяких дослідників, є ще одним чинником виникнення релігійних конфліктів. Зокрема, А.В. Арістова, як дослідник у галузі конфліктології, розглядає релігійну поліконфесійність під призмою її деструктивного впливу на міжрелігійні відносини. Хоча, як зазначає авторка, існує дві точки зору стосов-

² Locont Joseph. The Book of James: William James's lectures on religion, a century later, – 2003. <http://www.heritage.org/Press/Commentary/ed011503c.cfm?RenderforPrint=1>

³ Yurash A. Materials of the Central and Eastern European Regional Religious Youth Meeting «Inter-Religious and Inter-Confessional Dialogue for Confronting Violence and Advancing Shared Security». – Bakuriani, 2006.

⁴ Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004. – С. 262

⁵ Арістова А.В. Поліконфесійність як феномен сучасності: Україна і світовий контекст. – К., – 2006. – № 55. – http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_55/Aristova.htm

но цього питання. «З одного боку, зустрічаємо апеляцію до притаманного «самій природі українців» толерантного, врівноваженого, поміркованого ставлення до носіїв інших ідентичностей і вір, що зберігалося в часі історії і генетично успадковане нинішнім поколінням. З іншого боку, наполегливо проводиться думка, що суспільна та індивідуальна свідомість, спотворена десятиліттями тоталітарного режиму і ворожого ставлення до релігійності взагалі, втратила традицію природної толерантності. Це, в свою чергу, унеможливило швидке звикання до поліконфесійного середовища і готовність до діалогу»⁵.

Слід зазначити, що у сучасному світі феномен поліконфесійності є ознакою закономірного розвитку демократичного суспільства. На сьогодні Україна є однією з найбільш поліконфесійних країн Європи, в якій співіснують православні, католицькі, протестантські, мусульманські, іудейські, новітні та інші релігійні організації. Досвід розвинутих країн засвідчує, що співіснування різних релігій і культур у суспільстві є важливою умовою демократичного, гуманістичного і правового розвитку націй на основі міжконфесійних та культурних контактів, а контекст світоглядного й конфесійного плюралізму є необхідною умовою вільного самовизначення і самореалізації особистості.

Релігійний плюралізм може слугувати індикатором того, що Україна стоїть на шляху розвитку європейської держави із відкритою системою цінностей. Окрім того, історично склалось так, що Україна успадкувала християнство, а тому демократизація її і процес входження до світового співтовариства не набуває характеру цивілізаційного зіткнення. Проте входження України до європейської спільноти не гарантує усунення релігійно зумовлених конфліктів.

Як слушно зазначає Ж.-П. Віллем, «міжхристиянські зустрічі та спільні дії на європейському рівні викликають також напружені ситуації, в яких виявляється протистояння притаманних різним віросповіданням поглядів як на саму Європу, так і на роль Церков у її лоні»⁶. У цьому розумінні, європейська орієнтація України може призупинити її перехід до демократичних цінностей глобалізованого світового співтовариства.

Але, на відміну від більшості країн світу, Україна має дійсний досвід віротерпимості, поваги до звичаїв і традицій, співіснування і взаємозбагачення культур. Толерантність українців, як підкреслював у своєму виступі на науково-практичній конференції «Релігія і Церква в сучасній Україні: стан, проблеми, перспективи» А.М. Колодний, є своєрідною рисою українського народу. Він зазначив, що «співжиття різних вірувань формувало переконання, що релігійність є чимось особистісним, що через відмінність у віруваннях не слід допускати ворожнечі, якихось протистоянь, упереджень, що іншу релігійність слід сприймати з певною байдужістю і толерантністю»⁷. Отже, Україна має завдячувати своєму менталітету, історичному та сучасному досвіду у формуванні перспективно безконфліктного майбутнього. А релігійні лідери мають розуміти, що конфесійний плюралізм не причина створення конфліктів, а чинник, який має сприяти стабілізації та утвердженню громадянського суспільства. Плюралізм має породжувати не ворожнечу, а взаємоповагу.

Відтак ми можемо зробити висновок, що причинами релігійних конфліктів на теренах України є часто матеріальні та ідеологічні суперечки, які створюють умови «привабливі» для породження зіткнень. Подібні зіткнення інтересів та цінностей всередині Церков призводять до кризи традиційного християнства, яке, замість того, щоб дбати про свого віруючого, створює конфліктні ситуації. Це, у свою чергу, стає причиною виникнення і поширення великої кількості нетрадиційних релігій, зокрема неохристиянства.

Такі ознаки як поліконфесійність, релігійний плюралізм, що свідчить про неомогенність українського суспільства, тим не менш, не є безпосередніми причинами утворення релігійних конфліктів, адже «релігійна плюральність не має формувати якусь агресивність у відносинах між конфесіями»⁸. Навпаки, сучасні релігійні громади, зокрема неохристиянські, основними цілями свого розвитку бачать налагодження діалогу та трансформацію конфліктів заради побудови стабільного і безпечного майбутнього. Про це свідчить їх активна участь у світових конференціях, присвячених налагодженню діалогу та релігійній толерантності, та різноманітних українських релігійних заходах, зокрема таких як щорічний Молодіжний фестиваль релігій, який проводить Молодіжна Асоціація Релігієзнавців.

Релігійні інституції володіють унікальними духовними, моральними та соціальними засобами для трансформації конфлікту. Як було виголошено на VIII Міжнародній асамблеї

⁶ Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки XXI століття. – К. – 2006. – С. 83-84.

⁷ Колодний А. Релігія і церква в сучасних українських реаліях // Українське релігієзнавство. – 2007. – №44. – С. 304.

⁸ Там само. – С. 310.

⁹ Religions for Peace 8-th World Assembly Workbook: «Confronting Violence and Advancing Shared Security». – Kyoto. – 2007. – P. 21.

«Релігії заради миру», «належним чином мобілізовані та споряджені релігійні організації можуть ознайомлювати свої громади із причинами, що створюють конфлікти; слугувати ефективними інструментами запобігання конфліктів локально, регіонально та глобально; відігравати центральну роль у посередництві та переговорах між конфліктними групами; вести громади до примирення та оздоровлення, яке трансформуватиме конфлікт і принесе довготривалий мир»⁹.

Але, підсумовуючи, хотілося б наголосити, що шлях віднайдення взаємного розуміння між церквами – це не лише шлях встановлення дружніх відносин між релігійними інституціями, а також знаходження різних форм взаєморозуміння між людьми – послідовниками різних церков та релігій.